

Саха Республикатын үөрэҕин Министерствота

Томпо улууһунааҕы А.С.Сыромятникова аатынан Арыы-Толоон сүрүн оскуолата

**Төгүл таблицатын үөрэтиигэ саха былыргы тарбаҕынан төгүлүн
ньыматын туһаныы.**

Толордо: Сафонова Ирина Власьевна

А.С.Сыромятникова аатынан

Арыы-Толоон сүрүн оскуолата,

Томпо улууһа

Тема: Төгүл таблицатын үөрэтиигэ саха былыргы тарбагынан төгүлүн ньыматын туһаныы.

Чинчийи объекта: Төгүл таблицатын үөрэтии процеһа.

Чинчийи предметэ: Төгүл таблицатын тарбах көмөтүнэн үөрэтии.

Сыала: Төгүл таблицатын үөрэтэргэ көдьүүстээх ньымалары тобулуу.

Чинчийи соруктара:

1. Чинчийэр үлэбэ туһааннаах педагогическай, методическай литературалары үөрэтии.
2. Саха былыргы тарбагынан төгүлүн ньыматын боруобалааһын.

Актуальноһа: Төгүлү үөрэтии кыра кылаастарга биир уустук теманан буолар. Үөрэнээччи төгүл таблицатын билбэт буоллабына, салгыы төгүллүүрө, түңэтэрэ кыаллыбат.

Сабажалааһын: Өскөтүн төгүл таблицатын араас ньыманы туһанан чиңник биллэхтэринэ, инникитин ыарырбаппакка, элбэх бэлиэлээх чыыһылалары төгүллүөхтэрэ, түңэтиэхтэрэ.

Математика биир ыарахан предметинэн буолар. Ханнык да кылааска оҕо барыта биир тэң билиилээх, сайдыылаах буолбат. Ханнык баҕарар учуутал оҕо айар-толкуйдуур дьоҕурун сайыннарыыга, математика уроугар интэриэһи тардарга элбэх үлэни ыытар.

Математикаҕа үөрэтии бастакы сүһүөҕүр 4 сүрүн математическай дьайыы үөрэтиллэр: эбии, көбүрэтии, төгүл, түңэтии. Бу дьайыылары суоттааһыңна сорох оҕо ыарыҕатар. Ити түөрт дьайыыттан төгүлгэ тохтуохпун баҕарабын. Кыра саастаах оҕолорго төгүл таблицатын нойосуус биллэрэргэ элбэх сыра барарын хас биирдии учуутал билэр.

Былыргы киһи «ааҕар-суоттуур массыына» бэйэтин уон тарбаҕа буолар. Ити, саха былыргы тарбаҕынан төгүлүн ньыматын, алын сүһүөх оскуола оҕолоругар, төгүл таблицатын үөрэтэргэ туттуохха сөп.

Мин 1985 сылтан учууталлыыбын. Аан маңнай 90-ус сыллартан саҕалаан тарбаҕынан суоттуурга үөрэпитим. Үөрэтэр оҕолорум, иккис кылаастар, төгүл таблицатын олус ыарыҕаппытара.

Үчүгэй эрэ оҕолорум түргэнник билбиттэрэ. Оччолорго ийэм итини истэн баран, урут маннык суоттуур этибит диэн, тарбаҕынан суоту көрдөрбүтүн олус сэңээрбитим. Сонно тута оҕолорбор үөрэпитим, түмүгэр төгүлү 100% билбиттэрэ.

Онтон ыла бу ньымабын туттабын. Маңнай бииртэн биэскэ диэри төгүлү программа ирдэбилинэн үөрэтэбин. Итини үөрэтэргэ араас эрчилииллэри туттан, үөрэнээччи билэрин ситиһиллэр:

1. Тэң эбиллээччилэр суумаларын булуу:
 $4+4+4+4$ $2+2+2+2+2$
2. Үөскэми тэң эбиллээччилэр суумаларынан солбуйуу:
 $5 \times 3 = 5+5+5$ $3 \times 6 = 3+3+3+3+3+3$
3. Үөскэм орун атастаһыта:
 $2 \times 5 = 5 \times 2$ $4 \times 5 = 5 \times 4$

Бииртэн биэскэ диэри төгүллээһини үчүгэйдик билбиттэрин кэннэ тарбаҕынан хайдах төгүллүүргэ үөрэтэбин. Бу суот ордор тарбахтар-биэстэн үөһэ ордор тарбахтар ахсааннарын көмөтүнэн уонна чорбох тарбахтар төгүллэһиилэринэн барар.

Урук холобура.

-Оҕолоор, эһиги 1-тэн 5-кэ диэри төгүлү биллигит, аны ким билигин 7-ни 7-ҕэ төгүллээтэххэ хас буоларын этиэй?

Биир эмэ оҕо этиэн сөп. Үгүстэрэ билбэттэр.

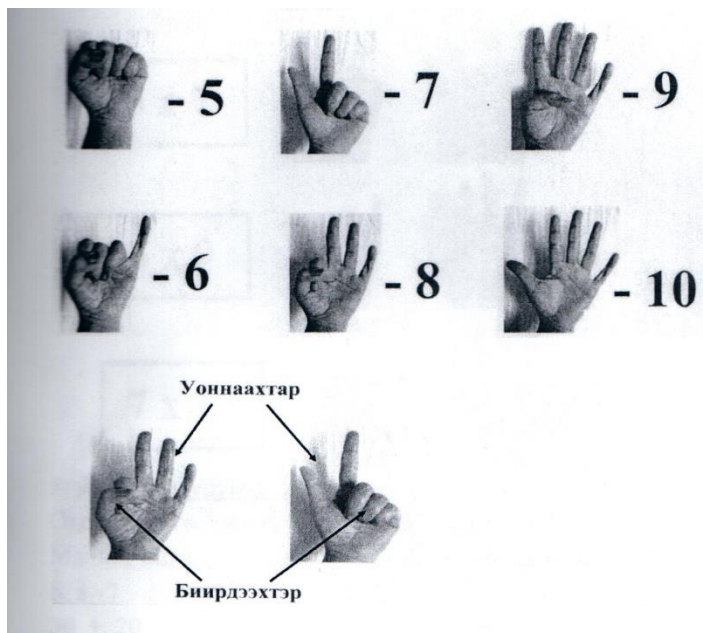
-Оҕолоор, мин билигин биир албаһы эттэхпинэ 7-ни 7-ҕэ эрэ буолбакка 6-ҕа, 7-ҕэ, 8-ка, 9-ка төгүлү Барытын суоттуоххут.

Мань оюо наһаа интэриэһиргиир, оонньуу курдук ылынар. Кини эрэ бастакынан үөскэми булаары ыксыыр, сөпкө буллабына үөрэр.

Тарбагынан төгүлү үөрэтии хаамыгыта:

Бастакытынан: Төгүллэнээччилэри тарбагынан көрдөрүү.

5,6,7,8,9,10 чыыһылалары тарбагынан көрдөрөгө, биэһи өйгө көбүрэтэн баран, ордубут тарбах ахсаанын көрдөрөбүт. Ол ордубут тарбахпыт ахсаана уоннаахтары көрдөрөр. Онтон «сытар» тарбахтарбыт биирдээхтэри көрдөрөллөр.

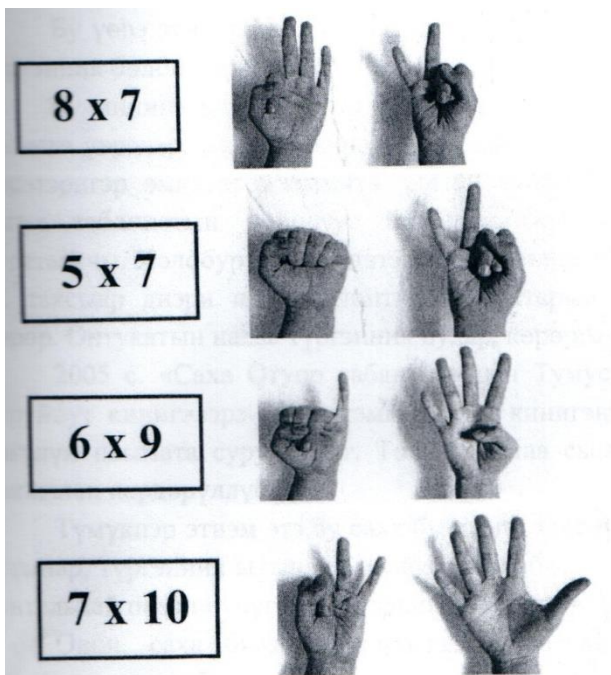

Иккиһинэн: Тарбах көмөтүнэн үөскэми булуу.

8 x 7 - биир илиибинэн 8-һы 3 тарбахпынан көрдөрөбүн, тоюо диэтэххэ аҕыстан биэһи ыларбын умнубаппын, атын илиибинэн 7-ни 2 тарбахпынан көрдөрөбүн. Бу уоннаахтары эбитэлиибин, $30 + 20 = 50$. Анны хаалбыт, «сытар» тарбахтар ахсааннарын төгүллүүбүн, $2 \times 3 = 6$. Бүтэһик дьайыыбыт-эбии, ылыллыбыт сууманы уонна үөскэми эбитэлиибит, $50 + 6 = 56$, ол эбэтэр $8 \times 7 = 56$.

5 x 7 -5-һи тарбахха көрдөрөрбөр ордор тарбах суох, ол иһин сутурукпутун тутабыт, онтон 7-ни 2 тарбагынан көрдөрөбүт, түмүгэр уоннаахтарбыт 0 уонна 20 буоллулар, $0 + 20 = 20$, аны хаалбыт тарбахтарым ахсааннарын төгүллүүбүн, $5 \times 3 = 15$, онтон тахсыбыт чыыһылаларбын эбэбин, $20 + 15 = 35$. Ол аата 5-һи 7-бэ төгүллээтэххэ 35 буолар эбит.

7 x 10 -уоннаахтарым 20 уонна 50, $20 + 50 = 70$, биирдээхтэrim 3 уонна 0, $3 \times 0 = 0$, $70 + 0 = 70$, ол эбэтэр $7 \times 10 = 70$ (ойууну көр).

Үсүһүнэн: Суруйуу ньымата.

Оҕолор өйгө суоттуу эрчиллибиттэрин кэннэ суруйуу көрүнүн киллэриэххэ сөп. Манна , өйгө суоттааһын хас биирдии хаамытын суруйабыт.

8 x 7

$$30 + 20 = 50$$

$$2 \times 3 = 6$$

$$50 + 6 = 56$$

$$\underline{8 \times 7 = 56}$$

5 x 7

$$0 + 20 = 20$$

$$5 \times 3 = 15$$

$$20 + 15 = 35$$

$$\underline{5 \times 7 = 35}$$

7 x 10

$$20 + 50 = 70$$

$$3 \times 0 = 0$$

$$70 + 0 = 70$$

$$\underline{7 \times 10 = 70}$$

Төрдүһүнэн: Оонһуу «Үөскэми бул»

1)

$$20 + 20$$

3)

$$10 + \square$$

$$\square \times 2$$

2)

$$30 + 40$$

Эһпиэтэ: 1) $7 \times 7 = 49$; 2) $8 \times 9 = 72$; 3) $6 \times 8 = 48$

Тэтэрээккэ суруйууну баһылаабыттарын кэннэ маннык оонньотоочубун. Дуоскаҕа этилли суруйабын уонна ханнык чыыһылалар төгүллэммиттэрин таайтарабын. Итини өйгө да, суругунан да суоттатыахха сөп. Бу ребуһу таайалларыгар 5 састааба көмөлөһөр, тоҕо диэтэххэ, биһиги төгүллэһээччилэрбит «уоннаабын, биирдээбин» биэс тарбахпытынан көрдөрөбүт.

Бу үөһэ этиллибит ньымалары туһанан, оҕолор төгүл таблицатын чахчы түргэнник билэллэр. Биир үөрэнээччим Архипов Саша билигин 8-с кылааска үөрэнэр. Кини урут, начаалынай кылааска үөрэнэ сылдьан таблицаны үөрэтэригэр эмиэ эрэйдэммитэ. Онтон тарбагынан суоттуур албаһы билэн, төгүл таблицатын нойосуус билбитэ. Оннооҕор түңэтиини тарбагынан суоттааччы.

Холобур: 72-ни 9-ка түңэтээри, биир илиитинэн 9-һун булар, уонна хаһан 72 тахсыар диэри иккис илиитин тарбахтарын уларыта сылдьан төгүллээн көрөр. Онтукатын наһаа түргэнник булар, көрөргө олус интэриэһинэй. Ити курдук элбэх оҕо түңэтиини эмиэ тарбагынан буларын көрөбүн.

2005 с. «Саха Отуор сабарай» диэн Тумус Мэхээлэ, Бааһынай Баһылай суруйбут кинигэлэрэ бэчээттэммитэ. Бу кинигэҕэ саха былыргы тарбагынан төгүлүн ньымата суруллубут. Төгүл таблицата сыыппаранан уонна тарбагынан таңыллан көрдөрүллүбүт.

Түмүкпэр этиэм этэ, бу саха былыргы тарбагынан төгүлүн ньыматын оҕо астынар, түргэнник ылынар. Бу үөһэ этиллибит эрчиллиилэр түмүктэригэр, оҕо зрительнай памята үчүгэйдик үлэлиир. Тарбагынан хараҕар оңорон көрө үөрэнэр.

Онон, саха былыргы тарбагынан төгүлүн ньымата оҕо интэриэһин үрдэтэр, үөскэми булууну чэпчэтэр уонна өйгө хатыырга көмөлөһөр.

Туһаныллыбыт литература

- 1.Моро М.И., Бантова М.А.....Математика,2-4 кылаас : Дьокуускай: Бичик,2005.
- 2.Тумус Мэхээлэ, Бааһынай Баһылай. Саха Огуор сабарай: «Компания «Дани-Алмас»,2005.
- 3.Учебно-методическое пособие. Использование этнопедагогического подхода в процессе обучения математике в5-9 классах. Стручкова С.В.,Иванова А.В.,Якутск:2005.